

Middelaldercentret

FORSØGSCENTER FOR HISTORISK TEKNOLOGI
NYKØBING FALSTER

Støbning og test
af kanon

Sex

Lægekunst

Hemmeligheder

Griffenholm

**Middelaldercentrets
nyhedsblad
vinteren 2020/21**

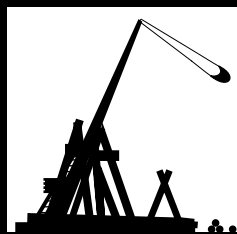
Indhold

Forord	3
Casting and testing of a 15th Century Bronze Cannon	5
Sex i middelalderen	13
Medicin og lægekunst	17
Sundkøbings hemmeligheder	21
Fra idé til Griffenholm	26
En fantastisk rejse	29
My best medieval life	34

Vinteren 2020/21

Middelaldercentret

Ved Hamborgskoven 2,
Sundby L,
4800 Nykøbing F.
www.middelaldercentret.dk
mc@middelaldercentret.dk
+45 5486 1934

Middelaldercentrets Nyhedsblad 11 vinteren 2020/21

Ansvarshavende redaktør: Museumsinspektør Thit Birk Petersen, Thit@middelaldercentret.dk
Nyhedsbladet kan ses som pdf-fil på www.middelaldercentret.dk

Forord

Du sidder nu med Middelaldercentrets Nyhedsblad 2020. Det er to år siden det sidste Nyhedsblad udkom og der er sket mange ting på Middelaldercentret siden da, og flere ændringer er på vej i det nye år.

I 2019 åbnede Middelaldercentrets nye store satsning Griffenholm! Et helt nyt univers, hvor en professor fra slutningen af 1800-tallet har sin forskningsstation og forsker i fabeldyr og overnaturlige væsener.

Han bor i trætophuse og her kan skoleklasser komme på gådejagt, løse mysteriet om professoren, der er forsvundet, lære kildekritik, fabeldyrshistorie og bruge deres fantasi. Griffenholm er støttet af Nordea-fonden.

I skrivende stund er de spæde tiltag til videreudvikling af Griffenholm ved at blive taget.

I bladet kan I læse to artikler om Griffenholm. En om tilblivelsen – hele processen fra idé til virkelighed samt en artikel om indholdet i Griffenholm – hvad gemmer sig derude mellem træerne? Artiklerne er skrevet af Carsten Oksen, der har været byggeleder på projektet og Mie Ejlersen, der har været formidler og med til at udvikle og afholde skoleforløbene.

Sæson 2020 har været ganske anderledes end en normal sæson på Middelaldercentret, grundet Covid-19.

Det har ikke været let at være turistattraktion i Danmark og der er blevet arbejdet hårdt fra alle sider for at få det hele til at hænge sammen.

Der er gjort en stor indsats fra ledelsens side for at skabe så god en sæson som muligt, om end den var kort.

Bladet er en forlængelse af sæson 2020 – en måde at skabe lidt afstandsformidling i disse tider, hvor vi ikke kan mødes ansigt til ansigt.

Middelaldercentret har i nogle år arbejdet med og forsket i kanonstøbningens kunst i samarbejde med den internationale forskergruppe HO-gruppen. Projektets foreløbige resultater kan I læse om i artiklen af centerleder Peter Vemming.

I bladet kan I ligeledes læse om medicin og lægekunst i middelalderen i en artikel skrevet af Pia Bach, vores områdeleder og frivilligansvarlige, men som også oprindeligt er uddannet sygeplejerske og derfor, selvfølgelig, har en interesse i den middelalderlige lægekunst.

En artikel af vores museumsinspektør, Thit Birk Petersen, omhandler latriner. En let overset formidlingsmulighed i Sundkøbing.

Historiker Kåre Johannessen udgiver endnu en bog – denne gang om seksualitet i middelalderen – det kan I læse meget mere om i hans artikel i bladet. Et emne, der aldrig bliver kedeligt.

Derudover har Olja Pupovac, der har været vores frivillige udvekslingsstudent i år skrevet en artikel om at være på Middelaldercentret som international frivillig og AFS-student. Denne artikel er på engelsk.

Emnerne spænder vidt i år, og der er noget for enhver smag. Om end det virker til at vores forfattere har fat i de mere prækære emner denne gang. De dykker lidt dybere ned i materien end normalt. Det er dog ganske interessant læsning.

2021 bringer også nyt med sig. Covid-19 er formentlig ikke helt væk, når vi skal åbne for sæsonen, men vi må tilpasse os lige som sidste år. Vi håber på mere almindelige tilstande, trods alt.

Til april går Centerleder igennem 31 år Peter Vemming på pension. Peter startede Middelaldercentret og har udviklet stedet til den fantastiske attraktion det er i dag.

Fra bestyrelsen skal der lyde en stort tak for den enorme indsats og det hjerteblod, der er lagt i Middelaldercentret og selvfølgelig ønske Peter et godt otium.

Den 15. april 2021 tiltræder Middelaldercentrets nye direktør; Roeland Paardekooper.

Roeland har en en baggrund i arkæologi fra Leiden Universitet i Holland og en Ph.D. fra Exeter University i England med titlen "The Value of an Archaeological Open-Air Museum is in its use. Understanding Archaeological Open-Air Museums and their visitors". Han er ligeledes grundlæggeren af, og nuværende direktør, for EXARC, et internationalt netværk af arkæologiske frilandsmuseer og eksperimentale arkæologiske centre, som Middelaldercentret også har været medlem af siden begyndelsen.

Roeland medbringer et enormt netværk af mennesker, museer og institutioner, som han vil bruge til at hjælpe Middelaldercentret ind i næste fase. Roeland har tidligere været direktør for det tyske arkæologiske Frilandsmuseum Oerlinghausen, og har derfor erfaring i at drive et formidlingscenter. Roeland kommer fra Holland og planlægger at flytte til Nykøbing med sin hustru. Da Roeland har læst dansk på universitetet, og har arbejdet i Danmark tidligere, taler han dansk, og vil derfor ikke have de store problemer med at indgå i dagligdagen på Middelaldercentret. Samtidig har vi flere hollandske frivillige og en hollandsk medarbejder, så mon ikke Roeland vil føle sig hjemme?

Vi glæder os til at byde Roeland velkommen på Middelaldercentret og ser frem til at påbegynde samarbejdet.

Rigtig god læselyst.

Michael Bang

Bestyrelsesformand for Middelaldercentret

Red.

Casting and testing of a 15th Century bronze cannon

Peter Vemming
Direktør,
Middelaldercentret

Følgende artikel er et sammendrag af hele projektforslaget om rekonstruktion og afprøvning af en tidlig 1500-tals kanon. Den fulde rapport (HO report no.15) kan læses her på Leeds University hjemmeside: https://ahc.leeds.ac.uk/downloads/download/35/ho_medieval_gunpowder_research_group

Preface

The so-called Ho group - a group of international scholars - has done experimental research into early guns and gunpowder at the Medieval Center in Denmark for many years.

In 2017 the group decided to start looking at the technology behind bigger bronze cannons. The idea was to reconstruct a 15. century furnace and cast an exact copy of a historic cannon and afterwards test it with real ammunition at the army shooting grounds in Oksbøl in Denmark. We realized early on that the bigger bronze cannons up till 1500 kilos were out of reach but the idea was to make scaled down version in the first experiments - smaller furnace and smaller cannon - and if every thing went well go for the big ones.

We settled for a 120 kilo bronze cannon from Historische Museum, Berlin (*Steinbüchse W 437*).

The early bronze cannons were

made in a technique you could call "lost wax casting" even though the term doesn't cover the casting process of a cannon entirely.

The group decided before starting the project to go on a study trip to India to look at low technology lost wax work shops in southern India in a town called Swamimalai which has been a center for lost wax casting for hundreds of years. The workshop we were visiting belonged to Stapati Eadhakrishna - a reputed bronze caster who specialize in large religious icons for temples all over the world.

The visit in Swamimalai was interesting and there were no doubt the workshop could build us a cannon after the old descriptions, but at the end of the journey we realized that the Indian bureaucracy would never allow this cannon to be made nor transported to Denmark. After the visit in southern India the group went north to Jaipur to look at the preserved cannon foundry at Jaigahr fort and visiting salpeter producers in the small town Jailaser.

The cannon mould

After returning home and publishing our ideas we were contacted by Dr. Bastian Asmus, who offered to build a 15. century reverberatory oven for the group. The oven was build in 2018 at the Medieval center in Denmark.

The process behind casting a cannon could be called lost wax technique as mentioned above, but it differs in

Fig. 1. The original Cannon were damaged. Note the crack at the top of the cannon.

Fig. 2. Longitudinal striations in the cannon from use

many aspects from the traditional Cire Perdue technique. Luckily we have some very informative sources on how to make the mould for an early cannon, but these informations only deliver some principal information on the process and lack the hundred of years of experience of the early cannon caster.

In making the cannon mould we heavily leaned on the work by Cristóbal Lechuga (Discurso en el que trata de la Artilleria con uno de Fortificación (Milan, 1611)) where one clearly see the stages in producing a mould. Ours were a bit more simple but basically this was the way we went forward.

But once you get started and make the first step of the mould the very big question pops up - what kind of clay should one use? You can read all kinds of suggestions on the internet using bits of horsehair in the clay, mix it with sand and horse manure and even put in some straw. We know these kind of mix is great for wattle, but we have no information if these clay mixes were used in preparing the clay for cannon moulds.

If we return to the Ho group trip to India we found at the fine preserved cannon foundry at Jaigahr Fort an unused cannon mould where one clearly could document the different layers of clay which were used in building the mould. It consisted of multiple thin layers of fine clay build up to a thickness of approxi-

mately 25 cm all around the mould. And if we return to the bronze workshop in Swamimalai in southern India professor Sharada Srinivasan has a very detailed description of how the clay were applied on the wax icons (Sharada Srinivasan: in *Indian Bronze: "Technique of bronze casting"*, National Museum, Delhi. Sharada Srinivasan 2019: *Techniques of South Indian Bronzes*. National Institute of Advanced Studies, Bangalore India). It appears here that it all lies in the natural properties of the clay and not so much what you mix in to it and it notes, that thin layers and patience while the layers dry is the way to build up a solid mould that can take the immense pressure of the hot bronze being poured into the mould. Also the article describes how the moulds are burned when finished in order to get rid of any moisture left in the clay. Too much moisture will make the melted bronze boil and then create bubbles and impurities in the cannon.

When we applied this experience to the mould we made for the 15 century cannon we were able to make a very fine and consistent clay mould.

When drying and burning the mould we learned from the illustrations by Cristóbal Lechuga that it was very important to burn the mould from inside out. One simply place a small fire in one end of the mould and you get an effect of a modern rocket stove where the barrel of the cannon function as a chimney and you very fast get some really high temperatures that hard burnes the clay and preserves the inner form of the mould and melt out the wax.

The stages of the cannon mould building goes like this:

1. Making the tapered wooden core - a so-called spindle
2. Apply 10-12mm rope of the lengths of the core and building up the outer form of the cannon
- 3 Applying a 5 mm wax separation layer
4. Applying a thick layer of clay ca. 5 cm little by little

5. Applying iron bands on the mould
6. and finally add a 5 cm layer of clay, (clay mixed with sand)
7. Burning the inner form and melting out the wax layer
8. Removing the inner clay form below the wax layer
9. Dry and burn the outside of the mould which probably will create cracks. These will be removed by applying more clay and then burn it until you have a solid shell that will resist the melted bronze.
10. Making the inner form - the barrel and the powder chamber - slowly building up the layers of clay
11. Placing the mould on a clay bed or an iron plate
12. Placing the inner form which must be secured in the bottom in some way - otherwise it will float when one pours the bronze.
13. The form is ready for casting.

The mould has one special feature which is that this cannon is cast upside down so that the thick powder chamber is the last to be poured. This is unusual because this method is very likely to create bubbles in the bronze. But it is an early cannon and the idea is that the method of casting rise from the technology of bell casting and first later on one learns to cast the cannons with the barrel pointing upwards.

The furnace

The finished furnace were delivered to us by Dr. Bastian Asmus and we now had to find a way to make it work properly i.e get the temperatures inside the oven up to around 1150 degrees (C). We have a few useful sources on how to make this special furnace work (Mortensen M.H 1999: *Dansk artilleri indtil 1600*. Tøjhusmuseet). First of all you need fast burning wood especially in the last stages in heating up the oven. Then you need to understand how to regulate the burn by opening and closing the different shields on the side of the oven. The heating of the oven must happen very slowly and you only feed it with bronze bars when the oven is hot. If you don't

Fig. 4-6. 3 stages in producing the cannon mould

Fig. 7. Removing the inner form after baking the mould.

do this the bronze could stick to the bottom of the oven and there is no way to get it out after the casting. You have to rebuild the inner part of the oven and start again.

When the oven is hot you have a small window to get it up to the desired temperature which actually happens fast compared to the many hours it takes heating the oven. Every shield on the oven must be open to allow as much oxygen to circulate as possible and in this stage you will see the fire circulating in the melting chamber and meter high flames will come out of the four chimneys. When you reach the desired temperature you must keep on adding wood to the burn until all the the bronze is poured into the mould.

The group did 3 castings and made a couple of mistakes and learned a lot and we can say today that we have a pretty good understanding of how a reverbaratory furnaces works and we also have a good grip on making early cannon forms.

For the cannon testing we could not use a homemade cannon. The military wanted a complete cannon without any flaws and we therefore had to make a exact copy from one block of bronze - this was done at a local iron workshop.

The Testings

The testing of the cannon were done in cooperation with Danish Artillery Regiment, Safety- and Ballistic division. The test took place at "Oksbøl Skyde- og øvelseterræn" and the shootings were documented in fine detail with Radar and sensors bored into the cannon at the powder chamber and behind the cannon ball which meant the following data could be recorded: muzzle velocity, distance, pressure in chamber, pressure in barrel and decibel. Weight of cannon ball, amount of gunpowder and the different methods of loading were also recorded.

The radar only covered part of the flight of the cannonball so the distance is calculated and in some cases measured as we were able to collect some of the cannonballs after the shootings. Finally other data were collected observations during the shootings. For example many

Fig. 8. Placing sensors

Fig. 9. The data room.

Fig. 10. "No one in front of the cannon when loaded!" - this led to the fabrication of different kind of tools for safe loading.

shots were effected by a strong wind which blew both days of the shootings - a wind that caused the cannonballs to deflect pretty much from the ideal line.

The gunpowder we used were made by a pyrotechnician - all in all ten kilos. (Better powder).

The gunpowder

We used the powder recipe named "better" (5-2-1) (see report) and made so-called Knollenpowder from the raw ingredients accord-

ing to the method mentioned in the source. The powder we used was pretty fast, and suggestions for further trials would be to make knollenpowder and test the other 2 version named in the source - "common" and "even Stronger"

The use of Tampion

The wooden plug were made of soft wood as described in the sources and it was effective in every shot used. It allows to build up high pressure in the powderchamber before the shot were released and

Fig. 11-13. The use of Tampion.

Fig. 14-15. The use of wedges

the test showed that not using it gave much lower muzzle velocity and shorter distance. The suggestion that there should be air between the Tampion and the powder had no effect whatsoever.

The use of wedges

Wedges are mentioned in the sources in connexion with loading the cannon. First we thought these wedges were used for centering the cannonball and hold it in place but the trials suggest that this feature also delays the shot and allow much more pressure to be build up in the chamber before the shot is goes off. The wedges were made of soft wood also.

Fig. 16. The use of waxed cloth.

The use of waxed cloth

Again a suggestion in the sources to get a faster and longer shot.

According to data this had no effect alt all, but it shouldn't be ruled out because we could have used the wrong cloth and wax and method, so that the ball wasn't packed as tight as it could have been - this would together with the tampion and the wedges give much higher pressure and a longer shot.

The use wear

The original cannon show signs of heavy use with multiple longitudinal striations in the barrel. We tried to document this pattern and the first 9 shot was with a granite ball. Surprisingly they didn't leave much wear in the barrel which underline the first assumption that the original cannon were heavily used or it was used with ammunition of a kind that left heavier traces of wear. We have no way of knowing this.

The loading of the gun

Its fair to say that a trained crew could fire the cannon every five minutes or so.

Conclusion

The data from the shootings are shown in the report mentioned above. Bjørn H. Priisholm, engineer at DAR gives the following conclusion:

Tampions are the most important factor in getting a long shot according to pressure and muzzle velocity, but the conclusion is not 100% because the wedges in some cases had the same effect on the shot as the tampion, but all in all the use of tampion gives much higher pressure in the barrel which is the basis for a high muzzle velocity.

The other most obvious conclusion is that this little early cannon is way more effective than expected. The length of the shots were far better than anyone could imagine and it now allows scholars to rethink the "siege room" and place the attacking part in far longer distance from the object attacked than imagined before This could lead to consideration about attacks and counterattacks and it also suggest how fre-

quent you could shoot a cannon in a siege situation.

The shootings trials at Oksbøl shooting range this year were quite a succes, but it also left a lot of questions open and it will be necessary to repeat these trials and try and get some answers on the use of the different gunpowders and the contraptions used when loading the cannon.

Acknowledgements

A project such as this involves a great many people to make it work. We would like to thank the Danish Artillery Regiment in Oksbøl for hosting the test firings, and to the Middelaldercentret, Nykøbing Falster, for financial support and for hosting the Ho group and the experiments prior to the shootings.

Fig. 17. Few signs of use in the barrel after the shootings.

The shooting team (some had left early and are not in the picture)

From Left: Axel Müller, Leeds University, Carsten Oksen Middelaldercentret, Frederik V. Larsen Middelaldercentret, Henrik Christiansen DAR, Peter Vemming Middelaldercentret, Kim L. Nielsen, DAR.

Participants not in the picture: Peter Varming, DAR, Bjarne I.S.Odgaard, DAR, Bjørn H. Priisholm, DAR.

Sex i middelalderen

- var det så meget anderledes?

Kåre Johannessen
Historiker

For et kvart århundrede siden udgav Middelaldercentret et lille skrift jeg havde begået, med titlen "Hor Saa Vide". Heri blev gennemgået, hvad det på det tidspunkt var muligt at opsamle om middelalderens erotiske gøren og laden. På det tidspunkt var der ikke forsket eller skrevet meget om emnet; siden er der dukket en mængde nye kilder op, og de allerede kendte er blevet nystuderet og analyseret, og det er derfor på sin plads at tage emnet op igen. Til foråret udkommer en ny bog, jeg har begået om emnet, på Forlaget Turbine.

Hvorfor er fortidens sexvaner overhovedet interessante... sådan, bortset fra det helt indlysende? Emnet er interessant af flere årsager: fordi netop seksualiteten er ét af de få områder, hvor romerkirken i virkeligheden aldrig fik sat sin vilje igennem, og fordi det generelle billede af emnet i dag formentlig er stærkt misvisende. Fordi holdningerne til den seksuelle adfærd afspejler generelle livsforhold og tilgange til tilværelsen. Fordi det er ét af de i virkeligheden temmelig få felter, hvor vi i dag deler grundlæggende vilkår med middelalderen. Fordi de basale menneskelige drifter ofte tilsidesætter kultur og tugtelse; når tankerne cirkler om sex, slår fornuften og den rationelle hjerne ofte fra – og vi kan derfor for en sjælden gangs skyld få

middelaldermennesket i tale, hudløst ærligt. Og endelig: fordi seksualitet og kønslig selvforståelse i dag er blevet helt centrale parametre for vores identitet... og dermed bliver det selvfølgelig interessant at se, hvorledes man forholdt sig til den slags førhen!

Særligt spørgsmålet om kirkens indflydelse trænger sig selvfølgelig på, fordi Romerkirken som bekendt formåede at sætte sig tonstungt på stort set alle aspekter af menneske-

Homoseksualitet var et klart brud på de guddommelige retningslinier. Her står djævelen parat til at gribe de formasteliges sjæle.

lig adfærd. Den Hellige Almindelige Kirke (blandt venner: den katolske kirke) var uden konkurrence den mest dominerende faktor i middelalderens ånds- & kropsliv. Bogstaveligt talt alting var præget og formet af det kristne tankesæt, og troen lader sig ikke udskille fra nogen aspekter af hverken det offentlige eller det private liv i middelalderen.... Bortset altså fra seksualiteten!

At kirken havde mangt og meget at sige om den erotiske opførsel kan selvfølgelig ikke undre. Bibelen er fyldt med regler, retningslinier og på- & (især) forbud omkring samlivet. Vi skylder da også langt, langt størstedelen af vores i virkeligheden ret omfattende viden om emnet til kirken, for dens mange, mange hyldekilometer efterladte skrifter om emnet, fra pønentialer over teologiske skrifter til kirkebygningernes kalkmalerier og talløse andre kilder, udgør langt det største kildegruppe til emnet. Det er altså fra kirken, vi har det meste af vores viden om emnet.

Men kirkematerialet er ikke uden problemer, og der er grund til at antage, at vi i virkeligheden bør være mere end almindeligt forsigtige med at tage informationerne for pålydende. Kirken krævede strengt cølibat af sine ansatte – så de præster, munke og nonner, der

skrev så meget og så detaljeret om folks sexvaner (og altså er vores primære "ekspertvidner") havde som udgangspunkt ikke selv nogen praktisk erfaring med emnet. Og der gælder jo indlysende de samme vilkår for de enorme mængder af nidkære pålæg, kirken trak ned over hovedet på Europas befolkninger, som gælder for enhver lovgivning: de er udtryk for et ønske, ikke en beskrivelse af virkeligheden. Når man i dag laver en lov, der forbyder at køre på cykel om aftenen uden lys, er det jo ikke det samme som at ingen GØR det – tvært imod! Det eneste, sådan en lov med sikkerhed beviser... er jo netop, at det er en adfærd der eksisterer! På samme måde betyder middelalderkirkens talløse krav og regler om sex – hvem man måtte dyrke det med, hvornår det var acceptabelt, og i høj grad hvordan – jo ikke, at det så var det eneste form for sex, der blev praktiseret. Faktisk kan bare en lille dosis almindelig sund logik vise, at det ikke var tilfældet: hvis kirkens krav virkelig var blevet overholdt til punkt og prikke er det stærkt usandsynligt, at befolkningen overhovedet ville have været i stand til at reproducere sig selv. Vi ville simpelthen være uddøde for længst, hvis folk havde opført sig som kirken syntes de burde. Europa ville henligge øde og forladt, eller være blevet overtaget af sundere, mindre kropsforskrækkede kulturer.

Det, i virkeligheden, helt enorme gab mellem teori og praksis tilsløres imidlertid af, at kirken i praksis havde noget nær monopol på skriftlige kilder. De kilder, der ikke kan føres direkte tilbage til kirken, er stort set alle skabt af kredse, der var nært knyttet til (og påvirket af) kirken: adelen, overklassen og myndighederne. Den jævne, almindelige befolkning kommer yderst sjældent direkte til orde – men når den en sjælden gang gør, så ses det påfaldende ofte, at menigmand havde et noget andet og en hel del mere pragmatisk syn på tingene end kirkens og universiteternes høje, lærde herrer. Der var i høj grad en verden uden for elfenbenstårnets strenge, moralske mure.

Selv inden for kirken var der såmænd også plads til udstrakt moralsk fleksibilitet. I spørgsmålet om f.eks. prostitution stillede romerkirken og myndighederne

Seksuelle forbrydelser kunne straffes med både smerte- og skamstraffe; på billedet ses en klassisk skamstraf for hor: kvinden trækker manden ved hans lem gennem byens gader.

sig ofte overraskende praktisk an. Argumentationen var, at "prostitution kan vi alligevel ikke slippe for, og det er trods alt at foretrække, at pengene havner et sted, hvor de gør godt"... altså hos kirken og myndighederne (!) I øvrigt er det værd at bide mærke i, at kirkefolk – munke og, i noget mindre grad, nonner – fylder uforholdsmæssigt meget i sex-relaterede retssager. Helt så meget holdt de sig altså trods alt ikke tilbage.

Centralt i reglerne for seksuel adfærd stod, at man A): Kun måtte dyrke sex med sin ægtefælle, B): Kun måtte dyrke den autoriserede, kirkeligt godkendte form for sex – kvinden på ryggen, manden ovenpå, og C): At man med alle midler skulle forsøge at lade være med at nyde det. Kilderne viser entydigt, at ingen af disse mål nogensinde kom i nærheden af at blive indfriet. Talløse kilder vidner om, at man i allerhøjeste grad ikke begrænsede udførelserne til ægtesengen, at stort set alle de fornøjelige variationer, vi kan vælge mellem i dag allerede var i almindeligt brug for 6-700 år siden... og at man både forstod og udnyttede lagenakrobatikkens fornøjeligheder i ekstrem stor stil.

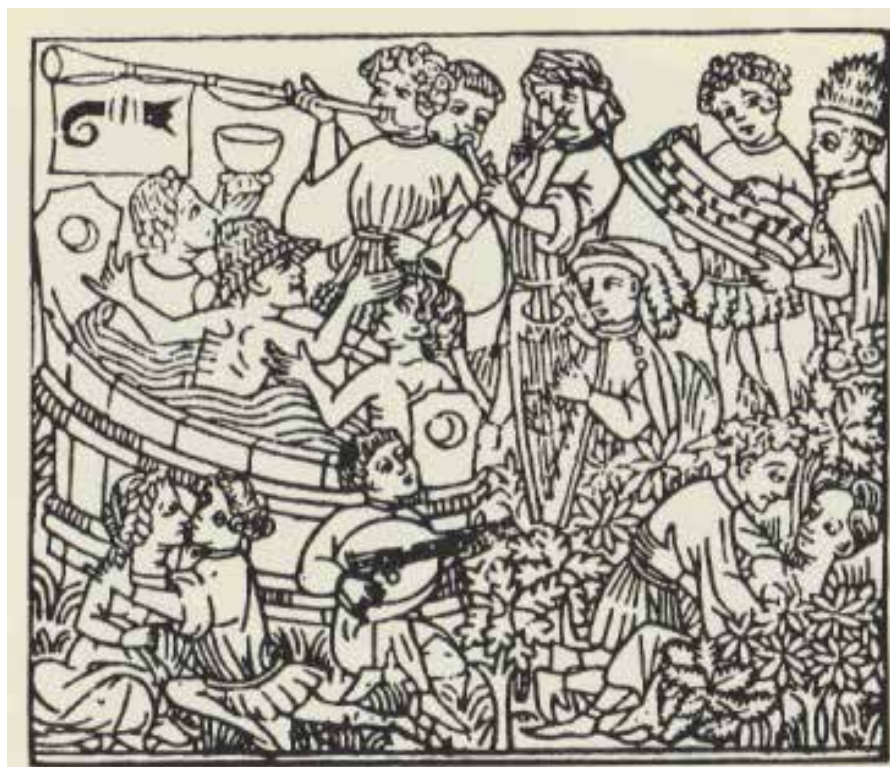
For et gennemsnitligt moderne menneske har der gennem de senere år vist sig at være overraskende mange seksuelle identiteter at bekende sig til. Den tid, hvor man enten var mand eller kvinde, er meget langt

fra nutidens virkelighed, og køn har pludselig vist sig at handle om alt muligt andet end biologi. For de af os, der måske ikke er overdrevent eksperimenterende anlagt, kan det virke både overvældende, og vel af og til også lidt svært at overskue. I dag kan man være han, hun... og et uendeligt antal varierende grader af overlappinger. Ting var nu, kan man synes, alt andet lige en hel del nemmere at overskue førhen, hvor – for nu at citere den fladpandede, gamle bodega-vittighed – "en mand var en mand, og en bøsse var et gevær" (!)

Men nej. Også i middelalderen var der såmænd gråzoner og overlappinger. Kilder beretter om transvestitter (en del af dem tilmed i den stråleomkransede flok af helgener), og homoseksualitet var overraskende udbredt, både blandt mænd og kvinder. Ind imellem dyrkede man også sex med et bredt sortiment af zoologi; Nürnberg-bødlen Franz Schmidt beretter således i sin dagbog om henrettelsen af Georg Schörpff, der "begik utugt eller havde samkvem med fire køer, to kalve og et får" - formentlig dog ikke på samme tid. Han blev henrettet ved sværdet "som en ko-pervers", og sidenhen brændt sammen med koen (historien melder desværre intet om, hvorvidt koen også fik hugget hovedet af først).

Når både teologien og lovgivningen

At de lagenartistiske løjer blev flittigt udfoldet, trods kirkens intense modvilje, er hævet over enhver tvivl. Her går det f.eks. ganske lystigt til!

Trods de mange forbud var seksualiteten tilstede i bybilledet, fuldt synligt og i langt videre udstrækning end idag.

er så skumrasende på den slags skyldes det naturligvis, at man i dette – som i alt andet – tog udgangspunkt i de Hellige Skrifter. Heri står klart og tydeligt skrevet, at man som menneske er forpligtet til at "befolke verden"... altså at forplante sig. Men der står også side op og side ned om, at man (mænd) ikke må sjuske med sin sæd. Dermed var der så også automatisk nedlagt forbud mod alle former for seksuel adfærd, der ikke kunne afstedkomme besvangrelse – og således var homoseksualitet, masturbation og alle former for prævention uden nogen form for undtagelse ikke blot umoralsk, det var i direkte modstrid med den Gudsgivne verdensorden, en hån mod Skaberen. Middelalderens homo-og-alt-muligt-andet-fobi var altså ikke baseret på almindelig modvilje; den var en uomgængelig konsekvens af Guds lodrette og klokkeklare ordre.

Med så tydelig en melding fra de Højere Magter kunne der jo ikke være så meget at være i tvivl om – og da slet ikke i en tid så gennemført fundamentalistisk som middelalderen. Alligevel forekom det, og tilmed tilsyneladende i overraskende vid udstrækning. Hvordan har man, rent mentalt, formået at rumme så modstridende tanker? Hvordan håndterede man i praksis bevidstheden om, at éns seksualitet var den direkte vej til fortabelse, til en evighed i Helvedes flammer?

Vi har faktisk en del kildetekster, der belyser det. Prominent blandt dem er et omfattende vidnesbyrd, efterladt os af den franske munk Arnaud de Vernioles, der røg i kløerne på inkquisitionen i starten af 1300-tallet på grund af sit omfattende, systematiske misbrug af og

overgreb på yngre med-munke. Hans "undskyldning" er en aldeles hjemmestrikket forestilling om, at visse synder er værre end andre, at det var i orden at begå en lille synd, hvis det hjalp ham til at undgå en større – altså at rangordne synderne. Desværre var det ikke en rangordning, der vandt kirkens støtte. Det var et skoleeksempel på, hvordan man kan bortforklare sig frem til en løsning på et dilemma, der egentlig slet ikke har en løsning. I mange tilfælde kunne drifterne i det lange løb simpelthen ikke undertrykkes – og så måtte man forsøge at strikke en undskyldning sammen, der om ikke andet kunne give fred i sindet.

I det hele taget er der, når man graver lidt i overfladen og ikke forlader sig alene på de formelle skrifter og tanker fra kirken, en hel del eksempler på, at man i den brede befolkning, udenfor Romerkirkens alvors-tunge mure, har kendt til kirkens holdning, har nikket og bifaldet... og så i øvrigt gået ud og gjort stort set hvad man havde lyst til. Altså en "smil-og-vink, drenge"-tilgang til tingene. Kirken var en allestedsnærværende og altomfattende magtfaktor, og det var ikke mange, der slap godt fra at gå åbent og direkte imod den. Men i praksis har man altså efter alt at dømme i virkeligheden ikke taget det så farligt tungt, særligt ikke i landdistrikterne, fjernt fra domkirkerne, universiteterne og alle de andre mavesure moralister. Man forstod skam udmærket at have det sjovt, og i grunden var folks adfærd i middelalderen ikke så fjern fra vores egen i dag. Naturen og drifterne er i sagens natur de samme, hvad enten vi taler 1200-tallet eller det 21. århundrede. Også i middelalderen evnede man at få hverdagen til at fungere, trods al mulig tung religiøs dogmatik og skingre forbud.

Medicin og lægekunst i middelalderen

Pia Bach
Områdeleder, Frivilligansvarlig
Middelaldercentret

Medicin og sygdomsbehandling i middelalderen er et omfattende, men spændende emne.

Behandlingsformerne var mangfoldige, og gik fra det rent videnskabelige over religion og tro til magi.

Grundlaget for den middelalderlige lægekunst skal findes i antikken i det 5.- 4. århundrede f.Kr.

Antikkens lægekyndige overtog megen viden fra ægypterne og babylonierne.

Efter Romerrigets fald, oplevede Europa en periode med megen ustabilitet. Den videnskabelige udvikling, som var sket i løbet af de foregående århundreder, gik i stå og mange videnskabelige værker gik tabt. Mens Europa stod lidt på vågeblus, var den arabiske verden i gang med en intellektuel og økonomisk opblomstring.

Arabiske videnskabsmænd redede mange af antikkens videnskabelige og litterære værker, videreudviklede teorierne og udbredte disse værker til middelalderens Europa.

I de klostresamfund, der begyndte at dukke op i Europa, oversatte man værkerne fra arabisk til latin.

Benedict af Nursia (ca. f. 480 - d. 547) anses som værende den, der konsoliderede klostrenes rolle som behandlere og sygeplejere. Benediktinernes klostermedicin havde sit udspring i moderklostret ved Monte

Cassino. Det var hjemsted for medicinske studier og undervisning, og fra omkring år 800 var medicin fast undervisning i mange klostre.

Den dominerende medicinske opfattelse var den såkaldte humoralpatologiske lære, som man overtog fra antikken. Sundhedstilstanden afhang af balancen imellem de fire kropsvæsker; blod, slim, sort og gul galde. Hertil føjede middelalderen de fire sindsstemninger; det sangvinske, det koleriske, det melankolske og det flegmatiske temperament. Genoprettelse af balancen bestod ofte i af udtømme de dårlige væsker via åreladning, kopsætning og fremprovokering af opkastning, sved, afføring og vandladning.

Hvert forår blev munkene kopsat for at uddrive vinterens ophobede sygdomme.

Derudover blev læren om stjerntegnenes forbindelse til de menneskelige organer og legemsdele tilføjet, samt astrologien, hvor uheldige konstellationer af planeterne kunne være årsag til alvorlige sygdomme og store ulykker.

Men de vidste også, at sundhedstilstanden afhang af ernæringstilstand, væskebalance, puls, åndedræt, temperatur og hjerterytme.

Der var tidligt en vis erkendelse af infektionsrisiko ved nærkontakt, hvilket dannede grundlag for epidemibekæmpelse. Der var mange metoder til at undgå smitte, nogle knapt så effektive og andre, som var mere relevante, bl.a. isolering af den syge. Spedalske blev isoleret på specielle hospitaler, Sct. Jørgens gårde, og pestramte kunne blive isoleret i deres huse.

Ud for Venedig ligger øen Poveliga. Den blev anvendt til at isolere de pestsyge fra de raske.

De syge blev sejlet til øen og efterladt mere eller mindre til deres egen skæbne.

Det er anslået, at omkring 160.000

Illustration af brokoperation fra ca. år 1550, British Museum.

Patienten spændes fast til et bord, som vip- pes, så patienten har hovedet nedad. Ved incisionen falder brokket frem og er lettere at fjerne. Ved siden af kirurgen står hjælpere parat til at brænde lyskekanalen, for at undgå senere fremfald.

mennesker døde på øen, da pesten hærgede.

Plantemedicin

Plantemedicinen spillede en stor rolle. Alle klostre havde en have med diverse lægeurter, og det menes, at de havde kendskab til omkring 200 lægeplanter.

Den mest kendte lægeurtebog er skrevet af Henrik Harpestreng i starten af 1200-tallet.

Karakteristisk for plantemedicinen er, at hver urt i reglen hjælper på en lang række forskellige lidelser og omvendt gives der også mange forskellige midler mod samme lidelse.

Husløg er interessant; udover at den virker mod øjenlidelser, øresmerter, hævet milt, hovedpine og skab, kan man også smøre penis med saften inden samleje. Dermed vil kvinden aldrig interessere sig for andre mænd..

Andre gode planter kan være mynte, som modvirker beruselse, altid godt at have i baglommen ved festligt lag, for slet ikke at tale om salvie, som modvirker smitte. Det kunne måske være godt at have med sig i disse corona-tider.

Kirurgi

Kirurgi var ikke en ukendt del af behandlingen. Kirurgi måtte dog ikke udføres på klostrene, da munkene, ifølge kirken, ikke måtte udgyde blod udover åreladning og kopsætning.

Ydre kvæstelser, som brækkede lemmer, forstuvninger og sår, måtte de gerne behandle, men at operere på indre organer var forbudt. Mislykkedes operationen, kunne det anses som mord.

Den egentlige kirurgi blev overladt til barberkirurger, også kaldet bartskærere. De behandlede frakturer, sår og mere simple operationer. Større operationer blev sjældent foretaget, da dødeligheden var tæt på 100 %.

I det 12. og 13. århundrede skete der en stor udvikling i kirurgiske teknikker.

Lægeskolerne begyndte at dukke op, hvor den nok mest kendte er Salernoskolen. Den betragtes som den første virkelige medicinske læreanstalt. Salernoskolen udsprang af klostret Monte Cassino, der lå i nærheden. Hvor der i klostret ikke måtte foretages kirurgi, kunne det netop udføres og studeres på skolen.

I lægeteksterne fra bøger på Salernoskolen, finder man f.eks. præcise teknikker til suturering af blodkar med silketråd, metoder til stabilisering af brud og beskrivelse af brokoperation.

Historisk Museum i Stockholm er i besiddelse af en knogle, fundet i Varnhem i Sverige.

Her ses en overarmsfraktur, som er sat sammen ved at lægge en kobberplade rundt om knoglen. Og det var en succes, under pladen er bruddet vokset sammen, hvilket er ret ekstraordinært.

I udgravninger er der fundet flere eksempler på vellykket kirurgi på knogler. Bløddele kan man i sagens natur ikke sige så meget om, men trods succeshistorierne, har middelalderlig kirurgi været forbundet med høj dødelighed, bl.a. pga. forblødning og infektion.

I højmiddelalderen blev der

Knoglefraktur sat sammen med en kobberplade. Historisk Museum i Stockholm.

grundlagt universiteter med medicinske fakulteter, og medicin blev ikke længere doseret i klostrene. Langsomt gled sygdomsbehandlingen kirken af hænde, og udøvelse af lægegerning blev et erhverv baseret på offentlig verdslig lovgivning.

Folkelig viden

Parallelt med den lærde videnskabelige medicin, eksisterede der en stor folkelig viden om, hvordan man kurerede syge. Ofte var det familien selv, der tog sig af patienten. Man har benyttet nedarvet viden om plantemedicin og rådspurgt landsbyens kloge kone eller mand.

Men også på klostrene kunne den videnskabelige metode kombineres med den folkelige medicin, som ud over religion og tro, såsom helgendyrkelse, helligkilder og relikvier, også kunne omfatte en form for magi, kaldet tryllemedicin.

Kernen i tryllemedicin er magiske ord og trylleformler, der, på dansk eller latin eller i et særligt tryllesprog, bliver udtalt i forbindelse med den magiske handling.

Besværgelsen er rettet imod et onde, eller et dæmonisk ondsindet væsen, f.eks. en feberdæmon,

som man, med trusler, forsøgte at skræmme bort fra den syge.

Under tryllemedicin hørte også behandling med ædelsten, som kunne anvendes indvendigt i opløst tilstand eller pulverform, men også bæres som amuletter. Udover at helbrede og forebygge sygdomme, kunne ædelsten også forebygge eller helbrede "uheldige tilbøjeligheder".

Helbredelse via tro

I den religiøse afdeling findes f.eks. helgendyrkelse, relikvier og helligkilder.

Ved at bede til helgener, kunne man opnå enten helbredelse af eller beskyttelse fra en sygdom.

Samtidig kunne en amulet bæres, tilegnet den enkelte helgen, for yderligere beskyttelse.

Den katolske tro har et væld af helgener, og man kunne blive helbredt /beskyttet for stort set ethvert aspekt af livet.

Skt. Sebastian er i disse tider en ganske relevant helgen, idet han tilskrives store helbredende kræfter i forbindelse med epidemier. F.eks. ophørte pesten i Pavia, Italien, da man opførte et alter for Skt. Sebastian.

Det er måske værd at overveje at anskaffe sig Skt. Sebastians amulet, en original er nyligt solgt for 6500 \$.

I den mere atypiske afdeling finder vi Skt. Judas Thaddæus, som er skytshelgen for tabte sager og håbløse projekter.

Vand fra de hellige kilder spillede en stor rolle som helbredelsesmiddel. Stort set hvert sogn havde mindst en helligkilde.

Den syge indfandt sig ved kilden og drak af vandet eller overhældte det syge sted med vandet.

Var den syge for svag til at komme til kilden, kunne vandet bringes hjem til patienten.

Det var en betingelse for helbredelsen, at kildevandet blev hentet i en ny ubrugt lerkande, som efter brugen blev tilintetgjort. Dette ud fra den anskuelse, at hvis andre senere drak af kanden, kunne de få samme sygdom.

Ved berøring af et relikvie, kunne der opnås både syndsforladelse og helbredelse.

Relikviedyrkelse blev en mægtig indtægtskilde for den katolske kirke og for at have relikvier nok, inddrog

Skt. Sebastians amulet. Beskyttede mod smitsomme epidemier.

kirken ting, der ikke oprindeligt stammede fra originalen. Katakomberne har igennem tiden leveret flere knogler til formålet. Det var nemlig nok, at personen, der rørte ved det, troede på, at det var et originalt relikvie. Man kunne hævde, at det muligvis var den katolske kirke, der opdagede placebo-effekten.

I slutningen af middelalderen blev det en smule karikeret, i forhold til den oprindelige tanke.

En opgørelse fra Skt. Moritskirken i Halle fra 1521 viser, at de er i besiddelse af i alt 21.441 relikvier, heraf 42 hele skelletter. Det er i opgørelsen anført, at disse relikvier repræsenterer et samlet aflad på 40 millioner år, og eftergivelse af 800.000 års bodsfaste.

Men vi må ikke glemme bødlen, som havde sin egne niche i udøvelse af lægegerning.

Bødlen havde et stort kendskab til den menneskelige anatomi, hvilket skabte grobund for et bierhverv som helbreder. Han brugte urter og salver til at helbrede sår og kunne sætte knogler sammen inden henrettelse. Ofrene måtte ikke være halvdøde af tortur inden henrettelsen, så på den måde høstede han stor erfaring.

Lægegerningen kunne udgøre halvdelen af en bøddels indtægt, og når han blev pensioneret, kunne han leve af indtægten som helbreder.

Bødlerne havde udelukkende en praktisk tilgang til lægegerningen. Magi, trylleviser og religiøs helbredelse, begav han sig ikke med.

Som sagt, er emnet stort, men yderst spændende at dykke ned i. Der er mange behandlingsformer, hvor man nok må ryste lidt på hovedet, men man kan ikke komme udenom, at det er lidt imponerende, hvor tæt en del af den medicinske og kirurgiske viden og praksis ligger på vore dages metoder.

Litteratur

Bianchedi, L. 2014. "Lægekunst i middelalderen". Syddansk universitetsforlag

Møller-Christensen, V. 1944. "Middelalderens lægekunst i Danmark". Ejnar Munksgaard

Isager, Kr. 1936. "Skeletfundene ved Øm kloster". Ejnar Munksgaard

Bennike, P. & Brade, A-E. 1999. "Middelalderens sygdomme og behandlingsformer i Danmark". FADL's forlag

Murry Jones, P. 1984. "Medieval miniatures". The British Library Board

Rosenman, L. D. 1998. "The surgery of William of Salicato". Xlibris

Falck Stigsby, J. 2017. "Gejstlighedens hospitalsvæsen i Danmarks middelalder". Middelalderarkæologisk Nyhedsbrev

Illustreret Videnskab nr. 16, 2017: Temanummer "Den Sorte Død"

Sundkøbings hemmeligheder

Thit Birk Petersen

Museumssinspektør, Middelaldercentret

I Sundkøbing er der fire, men der burde være mange flere. Tre er private og et er offentligt. Det er ikke noget vi taler højt om, det er som sådan heller ikke noget, man får mange spørgsmål om – måske er det et lidt prekært emne.

Ikke desto mindre har vi alle behov for at benytte et flere gange dagligt og det er faktisk en naturlig del af det at være menneske. Når noget kommer ind, skal noget ud.

Udover at være let oversete i formidlingen, har latriners betydning også været let overset i den arkæologiske forskning, men de senere år, er der opstået en forståelse for, at latriner kan give et indblik i livet før i tiden. For lort gemmer på mange ting og med de rigtige analyser sladrer menneskelige fækalier om alt fra madkultur, helse, samfundsstruktur og regler og regulativer – ja faktisk kan man få et voldsomt interessant samtidsbillede i et latrin. Kulturhistorien fortalt i afføring – Pardon my french, men det er ikke småting, forskerne kan læse ud af indholdet i en latrintønde.

Idet vi viser hverdagen og hverdagslivet i middelalderen her på Middelaldercentret, må vi også have dette aspekt med, og derfor er jeg dykket lidt ned i emnet – og er faktisk blevet voldsomt grebet af dette lidt "mørke" område i historien. For hvor går man hen, når man skal besøge?

Kilderne

Selvom man måske ikke taler højt om dette nødvendige onde, så er det en kendsgerning at man til alle tider har skulle skaffe sig af med fækalier og andet affald. På landet har man besøgt i stalden eller møddingen, men når mennesker rykker sammen i bysamfund og bor tættere, skal der styr på sagerne.

Mange myter eksisterer om, at man i middelalderen ikke kunne gå i gaderne for skidt og møg og natpotten blev tømt direkte ud i skidrenden og endte nogle gange på gaden – i hovedet på folk. Det arkæologiske billede tegner et lidt andet perspektiv, men samtidig ved vi, at de meget dybe og interessante kulturlag, som vores gamle købstæder hviler på, er flere hundrede års skidt og møg ophobet oven på hinanden til nuværende gadeniveau.

Der findes ligeledes enkelt arkæologiske fund af toiletbrætter med et og to huller samt urinaler.

Der findes enkelte samtidige illustrationer, der viser situationer, hvor personer forretter deres nødtørft enten på latriner eller i transportable urinaler. Det er dog ikke mange, og ofte er de del af en satirisk gengivelse som denne illustration fra margen i et manuskript.

Viden om forordninger vedr. affald og skarn skal findes i stadsretterne og købstadslovgivningen for de enkelte byer samt i landskabsloven, der var gældende, hvis der ikke var en separat lovgivning for den pågældende by.

En mand bruger et transportabelt urinal til både det ene og det andet. Fra et flamsk manuskript MS G24, 14. Århundrede.

Det ældst kendte eksempel på forordninger om placeringen af en latrin er fra Ribe Stadsret fra 1269 "Når nogen vil bygge en svinesti eller en hemmelighed, er det ham ikke tilladt at bygge nærmere gaden end i 5 fods afstand, eller nærmere sin nabo end i 3 fods afstand, eller nærmere kirkegården end 7 fods afstand eller 5 fods, hvis det er nødvendigt".

Kilder nævner også, at hemmelighederne ikke må placeres over byens grave eller bække og i Kristoffer af Bayerns Stadsret for København, 1443, beskrives bøder på tre mark til kongen, tre mark til byen, tre mark til naboen samt fjernelse af huset.

I fællesprivilegierne for købstæderne i Skåne (1415) nævnes det, at "priveter og mistænkte huse" skal flyttes væk fra andre huse.

Fra de skriftlige kilder ved vi også, at der var problemer med at få affald flyttet – for hvor skulle man køre det hen? En del ubebyggede grunde blev taget i brug. Blev de solgt, måtte den nye ejer således først fjerne et bjerg af skarn. Ellers fortæller forordningerne, at skarn skulle køres "ud af byen" – formentlig kun lige ud på den anden side af byporten.

Det interessante ved regler, love og forordninger er jo, at de giver udtryk for, at reglerne ofte ikke blev fulgt. Især når de gentages gang på gang. At der var folk, der byggede hemmeligheder over åen, tæt på offentlig vej eller, som ikke kørte sit skarn ud af byen. Hvis problemet ikke var der, var der jo ingen grund til lovgivningen.

Arkæologiske udgravninger vidner om at ovenstående er sandt. De meter tykke kulturlag, som vores middelalderlige købstæder hviler på, er resultatet af opfyldning. Det oprindelige gadeniveau ligger således under det nuværende, som fandt sit leje i slutningen af middelalderen, da der kom mere styr på affaldshåndteringen. Fra udgravninger i havnebyer, ved vi ligeledes, at skarn blev kørt i havnen – det er blandt andet sådan Frederiksstaden i København (Sankt Annæ kvarteret) er opstået i 16-1700-tallet.

Jeg kunne skrive mangt og meget om historisk affald, da det er et voldsomt interessant emne – for hvad kan man ikke læse ud af folks skrald og skarn? Det er ikke små-

ting og affaldet lyver ikke. Faktisk blev der i 90'erne i USA udgravet en moderne losseplads, samtidig med at der blev lavet etnografiske studier af de mennesker, der leverede affald til pladsen – for at holde de to udsagn op mod hinanden. Lad os bare sige, at folk har en tendens til at pynte på sandheden, når de skal fortælle, hvad de køber, spiser og smider ud. Men det er en anden snak. Tilbage til latriner!

Fra både skriftlige kilder og arkæologiske udgravninger ved vi, at man hovedsagligt placerede latrinerne i den bagerste del af parcellen, væk fra gade, gård, brønde og veje og som regel uden direkte tilknytning til bygninger. Er en hemmelighed tilknyttet en bygning er det som regel en stenbygning – altså borge og større huse. Her findes skakthemmeligheder, der ses som en karnap eller pille, uden på bygningen. Disse kan lede ud i voldgraven eller ned i et rum i kælderens, der så blev tømt manuelt.

Kært barn har mange navne

Hemmelighed, mag, mag-hus, privet, vandhus, hysken, das, latrin og på latin: Domus necessaria. På polsk "danska" - Kært barn har mange navne. Der findes mange ord for disse steder, hvor man besøger.

I flere vejnavne indgår ord som vandhus, mag eller hysken – for eksempel Magstræde i København, hvor man ved, der lå et offentligt toilet i forlængelse af en vandhusbro samt Hyskenstræde, der kendes fra 1460 og førte ned til latriner ved stranden.

At man også i middelalderen anså fækalier som værende uhumske og "hemmeligt" er beviset på at erhvervet som natmand var uædelt. Det var på linje med at være bøddel. Et erhverv, der var nødvendigt og som ikke kunne undværes, men samtidig ikke et erhverv, der kunne betragtes som ædelt.

Natmænd var således ikke en anerkendt del af samfundet og respekterede borgere kunne ikke tillade sig at pleje omgang med dem. Deres erhverv foregik om natten (deraf titlen), hvor de gik rundt og tømte latriner.

Hvad tønden gemte

Latriner er en af de bedste kilder, vi har til at belyse madkulturen og middelaldermenneskets helbred, samt en hel del viden gemmer sig deri om status, import og levevilkår. I det tilbageblevne materiale kan naturvidenskabelige analyser afsløre, hvad man har spist.

De senere år er der foretaget flere sådanne analyser, hvor man har kunne tilføjet flere ukendte ingredienser til listen over madvarer, der blev spist.

Man kan roligt sige, at arkæologer i fremtiden vil mangle et godt kilde-materiale, da vi jo i vore dage skylder det hele ud. Der findes skriftlige kilder, der beretter om opskrifter og af handelslister kan vi læse om importvarer, men latrinets indhold lyver ikke om, hvad der rent faktisk røg igennem.

I 2016-2018 blev der i et forskningsprojekt på Nationalmuseet undersøgt indholdet fra 12 latriner på Sjælland og Fyn. Det er helt almindeligt at tage jordprøver af diverse konstruktioner ved arkæologiske udgravninger, men ofte bliver de ikke sendt til analyser. Projektet undersøgte hvad latriner indeholdte i håb om at finde ud af, hvad middelaldermennesket indtog – og hvad der kom ud igen.

Arkæobotanikken arbejder med studier af makro- og mikroskopisk plantemateriale som korn, kerner, frø og plantepollen. Disse kan artsbestemmes i mikroskop ud fra deres morfologi. Arkæobotanikerne har en stor referencesamling, som de konsulterer og kan sammenligne med.

Selvom man spiser blot en enkelt blomst fra en plante, kan vores mad alligevel indeholde store mængder pollen, der klæber til planterne.

I projektet undersøgte man også parasitæg og disse vidner om, at man har haft bændelorm, som sædvanligvis inficerer mennesker gennem svinekød, der ikke er tilstrækkeligt tilberedt. Foruden bændelorm sås æg af piskeorm og spoleorm. Begge inficerer mennesker gennem fødevarer, der er kontamineret med fækalierester. Piskeorm er blandt andet tidligere fundet i Tollund- og Gruballemanden.

Latrinen som disse prøver stammer fra er fra Kultorvet i København og dateres til 1600-tallet og altså

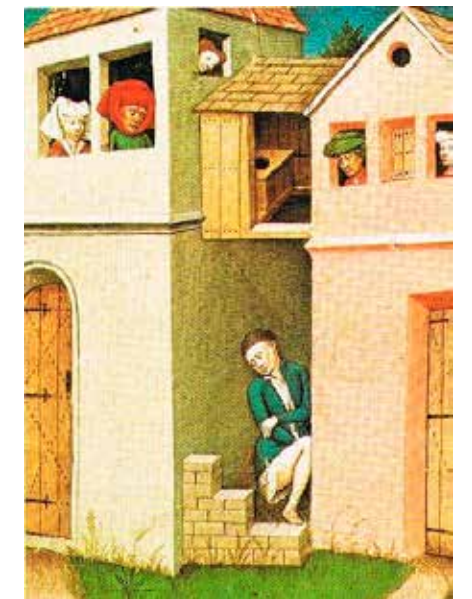
renæssancen. Der kan dog muligvis trækkes nogle tråde tilbage til middelalderen. Dette skal dog ikke tage for pålydende at man i middelalderen og renæssancen gik rundt i lort og ikke vaskede hænder – altså de gamle myter, men formentlig blot forstås på den måde, at de ikke kendte til bakterier og at køkkenhygiejne og personlig hygiejne var af en anden standard end i dag.

I over 60% af de analyserede prøver fandt man hørfrø, hyld, humle, mynte og dild. Derudover optrådte blommer, æble, hindbær, solbær, figen, agurk, rabarber og vindruer. Samt krydderurter som dild og koriander.

Nogle af disse er lokale og har været mulige at dyrke selv eller købe på markedet, andre som citrus, vindruer og figen er importeret formentlig i tørret tilstand og andre igen er aldrig observeret i Danmark før i den omtalte periode (vikingetid til senmiddelalder). Det er blandt andet agurk og rabarber. Beviset på agurk stammer fra en latrin i Svendborg og dukkede op i en pollenanalyse. Det samme er gældende for rabarber. Agurkefrøene er så små og umodne, når agurken spises, at de ikke overlever turen gennem fordøjelsessystemet og på rabarber spiser man stilken før planten sætter frø. Derfor er det ikke muligt, at finde frøene i en almindelige analyse. Latrinen er dateret til senmiddelalderen (efter 1500), og derfor kan vi ikke begynde at bruge agurker og rabarber i madlavningen i Sundkøbing! Rabarber har man hidtil ment kom til Danmark i 1600-tallet, men her er altså en pollenprøve, der dateres til 100 år tidligere. Rabarber blev hovedsagligt brugt som medicin op til 1800-tallet og ikke i madlavningen og nævnes faktisk i en lægebog fra 1450'erne. En enkelt optræden i en pollenprøve giver ikke en generel tendens, der blot kan overføres på formidlingen.

Ud fra mængden af forskellige typer korn må det antages at grød og brød har været en vigtig del af kosten – ikke noget nyt, men altid godt at få bekræftet. Nogle pollenarter (brassicaceae) stammer muligvis fra kål, som vi også ved var en stor del af kosten.

Desuden er der mange fiskeben i prøverne, torsk og sild. Dette er jo heller ikke ligefrem nyt, men det er altid godt at få bekræftet, hvad man allerede vidste.

Fransk håndskriftillustration fra Boccacios Decameron fra 1400-tallet. En mand er faldet igennem hemmeligheden og er landet blødt i det nedfaldne materiale.

Torvet. Et gammelt udtjent lokum, der snart må lade livet. Bruges hovedsagligt af lokums-nissen til julemarkedet.

Der er også fine beviser for handel og import i latrinerne. Blandt andet spor efter druer – formentlig kommet hertil som rosiner. Spor efter citrusfrugter, krydderier vidner ligeledes om importvarer. Alle tre er dog fra latriner fra 16-1700-tallet.

I mange af de tidlige middelalderlige latriner optrådte mosepørse/pørse. Denne plante blev brugt i ølbrygning både som smagsgiver men også som antibakterielle egenskaber. Den forsvinder dog ud i den sene middelalder, formentlig på grund af regulering af ølbrygningen (Reinheitsgebot/Bavarian Purity Law 1516), hvor der blev opsat regulativer for, hvilke ingredienser, der måtte indgå i ølbrygningen; byg, malt, humle, gær og vand.

Humle er til stede i alle prøver.

Social status i en latrinprøve

Status kan spores i latrinindholdet. Hovedparten af de undersøgte latriner i denne undersøgelse, kan relateres til højstatus folk – beligheden samt indhold vidner herom. Et enkelt latrin fra Fyn kan dog muligvis henføres til tjenestefolkene, idet der i dette latrin ikke optræder nogle plantedele fra import- og luksusvarer.

Det er dog svært at konkludere fuldt ud og analysen af indholdet må aldrig stå alene, men skal holdes op mod de resterende resultater fra en udgravning.

Farverens fine toilet med afløb direkte i havnen.

Det er dog vældig interessant, at hovedparten af latrinerne kan henføres til den højere socialklasse – hvor gik de resterende hen for at besøge? Eller vidner fundene om, at man delte latrinerne på tværs af klasser?

Der er mange spørgsmål og det er ganske interessant at der er kommet fokus på dette område af arkæologien.

Sundkøbings latriner

Så hvordan skal vi forholde os til Sundkøbings latriner.

To ud af fire hænger ud over vandet. Et er på torvet og det tredje er hos rebslageren i baggården. Ja vi begynder jo nok ikke at rive dem ned, der er bygget fast på husene, men det på torvet ryger! Det er heller ikke just i god stand længere. I stedet vil der blive bygget et semi-offentligt latrin bag herberget ved svinstien. Dette er en bedre placering.

Der burde selvfølgelig opføres væsentlig flere latriner, men det er dog ikke på tegnebrættet for nuværende.

På Middelaldercentret formidler vi hverdagslivet via levendegørelse i Sundkøbing, og det er vigtigt at kunne tage en snak om, hvordan man besøgte og hvor man gjorde det. For at binde en knude på historien, så kan vi jo dykke kort ned i, hvad man tørrede sig med efter besøget.

Der er i mange udgravninger fundet mos og i udlandet stofstykker, som man formentlig har tørret sig med. Der er også flere steder fundet små flade pinde, som kunne bruges til at fjerne det værste, hvorefter man kunne skylle sig ren. I mange latriner er ligeledes fundet potteskår og stavbægere, som formentlig har været brugt til dette formål.

Denne lille rundtur i den mere hemmelige del af vores fælles historie er slut, men husk at alle aspekter af historien er interessant, også den del vi ikke synes er så let at tale om eller som måske er lidt tabubelagt. Historien er ikke kun store krigsherter, konger, ridder og pæne damer. Den er så meget mere end det!

Litteratur

Andersen, V.L & Moltsen, A. 2007: "The Dyer and the Cook: Finds from 8 Pilestræde, Copenhagen, Denmark". I: "Society for Post-Medieval Archaeology 2007"

Fenger, O. 1988: "Møg og mødding. Middelalderbyens miljøregler". I: "Festskrift til Olaf Olsen på 60-årsdagen den 7. juni 1988". Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København, 1988

Hald, M.M & Mortensen, M.F. 2018: "Fortidens mad set gennem en latrin. Ny viden om fødevarer, handelsnetværk, hygiejne og sundhed". I Bibliotek for Læger

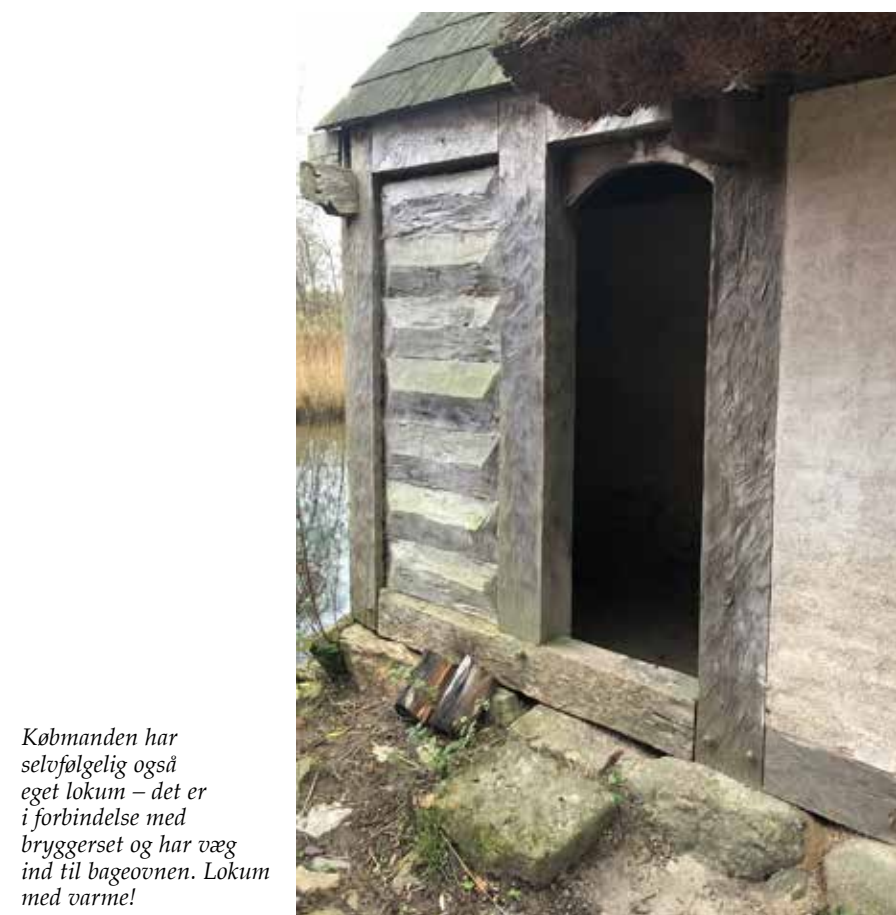
Hald, M.M. et al. 2020 "Fragments of meals in eastern Denmark from the Viking Age to the Renaissance: New evidence from organic remains in latrines". I: Journal of Archaeological science: Reports

Keyes, J. F. 2008 "Hemmelige huse. Latrinforhold i vikingetid og middelalder med særligt henblik på jyske urbane latriner". Udgivet af Afdelingen for Middelalder- og Renæssancearkæologi og Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev.

Keyes, J. F. 2016 "Byens hemmelige huse – latriner fra vikingetid og middelalder". I: Kulturstudier nr. 2. 2016"

Rebslagerens toilet – måske det mest ukendte i Sundkøbing?

Købmanden har selvfølgelig også eget lokum – det er i forbindelse med bryggerset og har væg ind til bageovnen. Lokum med varme!

Fra idé til - Griffenholm

Carsten Oksen
Projektmanager, Middelaldercentret

Fra idé til - Griffenholm!

Hvor skal der til for at skabe et fabeldyrsunivers i en skov, hvor en skør professor har til huse?

Eventyrlige idéer, en god portion fantasi samt evnen til at skitsere dette univers, så tanken er synlig for øjet. Til dette blev vores "huskunstnere"; Anne Gyrite Schütt og Leif Plith Lauritsen hidkaldt. Det kræver mange skitser og finurligt kunstnertække at designe et fiktivt univers, der samtidig skal have et ben

forankret i den virkelige verden. Rent praktisk skal designet kunne bygges og ikke mindst tåle daglig anvendelse – uden dog at miste sin eventyrlighed. Valget faldt på perioden omkring 1900-tallet, dvs. victoriatiden, krydret med steampunk.

Med respekt for området, det skulle bygges i, samt særligt kunstnerisk øje for det eventyrlige ønske, fik Anne og Leif udarbejdet et spændende oplæg til, hvordan sådan et univers kunne tage sig ud. Med et lidt mere konkret billede af idéen, kunne der arbejdes videre med Griffenholms huse. Udover selve huse-nes udtryk, blev der også tænkt kreativt i forhold til placeringen af husene. De skulle naturligvis være hævet over jorden (i tilfælde af fabeldyrsangreb), såkaldte; trætopshuse, forbundet med gangbroer. Så langt, så godt.

Hvem kunne bygge sådanne huse?

I første omgang fandt vi frem til et engelsk firma, som har specialiseret sig i at bygge moderne trætopshuse.

På deres tegnestue formede Griffenholms huse sig på mest fantastisk vis – desværre også til en fantastisk pris.

Trods nedskalering af eventyrlighed og en del "gåen-på-kompromis-med", stod det desværre klart, at det engelske firma blev for dyr en omgang. Tegninger blev betalt og satte punktum for det samarbejde.

Ude godt, men hjemme bedst, for med blikket rettet mod egne folde, skulle det vise sig, at det lokale tømrerfirma, Bjarne Petersen ApS, havde mod på at gå i gang med opgaven. Tre huse, skulle de bygge; et bibliotek, et laboratorium og et observatorium. Det er selvsagt ikke hver dag, at man i et almindeligt tømrerfirma får til opgave at bygge trætopshuse i victoriansk stil, hvilket tømrerne også gav udtryk for. Rent håndværksmæssigt krævede opførelsen af husene kendskab til ældre byggemetoder, som man normalt ikke beskæftiger sig så meget med i et moderne tømrerfirma. Det frembragte dog stor interesse og glæde, hos såvel de erfarne tømrere, som hos de nye lærlinge at arbejde med opgaven. Så kan man altid skrive det på cv'et: Kendskab til victoriatiden og dens byggestil.

Professorens hjem og en jurte (mongolsk rundtelt), samt en kirkegård og en danselabyrinth, stod vi selv for. Hvis ikke det er gået op for alle, så har vi benyttet os af genbrugsgenet i forhold til professorens hjem, da det er det gamle daglejrhus, blot med lidt finjusteringer.

Med jurten er der dog ikke tale om genbrug, qua en omsyning af middelaldertelte fra depotloftet, men derimod et helt nyt telt, købt som samlesæt af et tysk firma.

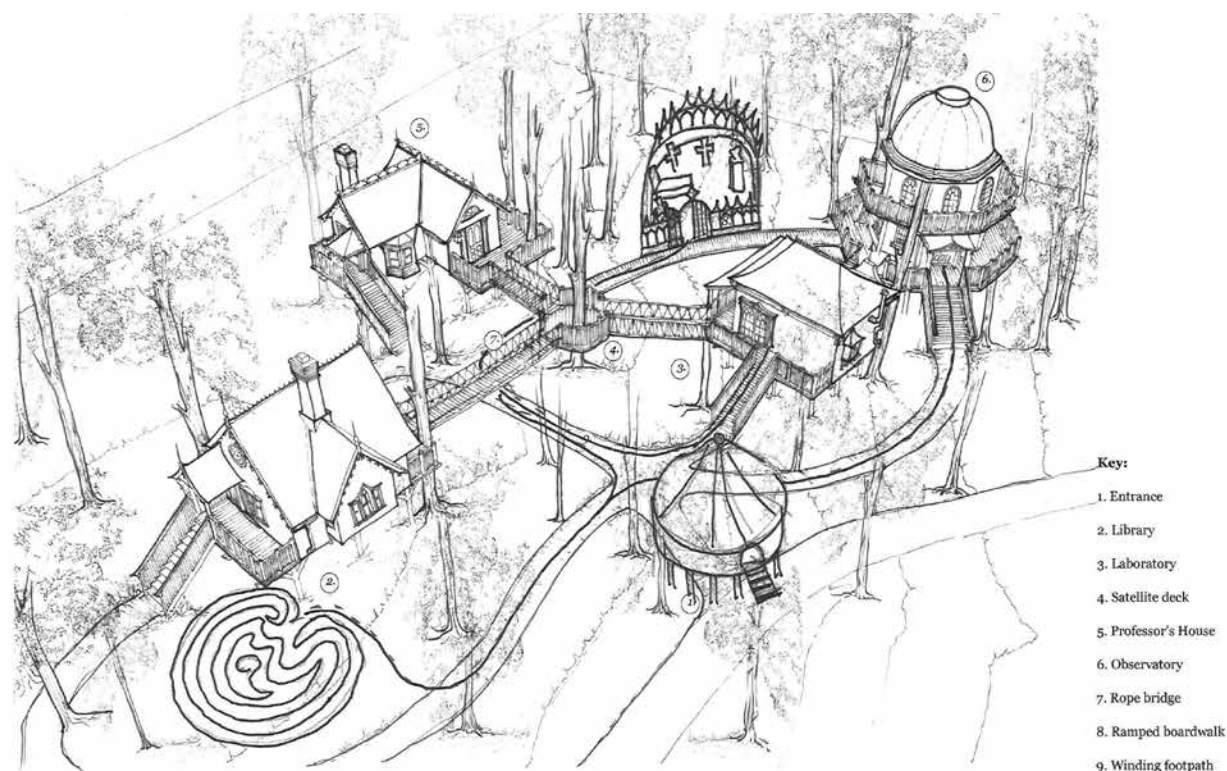

Selvom der er tale om "gamle huse" i stilen, så er de bygget efter moderne forskrifter, hvilket betyder, at de er isoleret og har indlagt el og varme. De victorianske detaljer er nørdet helt ned til fx dørhåndtag og låse, som er udskiftet på samtlige døre og vinduer fra moderne til reproduktioner fra perioden. Tapetet i to af husene er ligeledes reproduce-ret stoftapet af originalt design fra perioden, købt i England.

Nu gør fysiske elementer jo ikke det hele. For at fuldende oplevelsen af det eventyrlige og fantastiske, var der brug for faktorer, som appellerede til sanserne på en anden måde, nemlig lyd. For at understøtte oplevelsen af, at du rent faktisk befinder dig i et område, hvor særlig stor aktivitet af fabeldyr er observeret, gav det mening at udvikle en lydscene, der dels indeholdt fabeldyrslyde, dels almindelige skovlyde. En forstærket og "fortættet" oplevelse, som kan sætte den rette stemning. Med hjælp fra et københavnsk lydfirma og en lydtekniker fra egne rækker blev en lydscene, med bl.a. drager, der fløj hen over hovedet på folk, varulve der angreb huse og kratluskere der rumsterede i buskadset, udviklet. Med godt 50 højtalere og subwoofere fordelt rundt i skoven, 4 km kabel og over 200 lydscenarier, der aktiveres af bevægelse, kan man leve sig helt ind i eventyret og gang på gang blive overrasket.

Oversigtskort over Griffenholm

En fantastisk rejse til Griffenholm

Mie Eilersen
Museumsinspektør, Middelaldercentret

Velkommen til Griffenholm!

"På Madam Knubs Venge, lidt nord for Nykøbing Falster, blev der for længe siden anlagt en lille by – Griffenholm – på position 54.47°32' N, 11.50°26' Ø."

Således starter historien om Griffenholm. Eller, det vil sige, selve idéen til Griffenholm opstod i 2016, da man fra centrets side ønskede at bygge et nyt skoletjenestetilbud. Et tilbud, hvor eleverne præsenteres for en anderledes verden, hvor middelalderens tro på fabeldyr stadig eksisterer og hvor idé, tanke og liv balancerer mellem fantasi og virkelighed. Et oplevelses- og læringsunivers, hvor man bevæger sig på opdagelsesrejse gennem mystik, gåder, historie og refleksion. Alt er måske ikke, som det umiddelbart ser ud til, hvilket kan pirre nysgerrighed og undren – hvis man tør! At tro på det usynlige, det fantastiske – det, der sommetider ligger uden for vores fatteevne, kan virke farligt og frustrerende. Da er der mere tryghed i at bevæge sig inden for viden, som man ved noget om. I forlængelse heraf er det fristende at servere Sokrates' udsagn: Følg den mand, der søger sandheden – vig fra ham, der har fundet den!

For, hvad ved vi egentlig, når alt kommer til alt?

Et udmærket citat af selveste Profes-

sor Griffenholm indfanger endelige samme tanke:

"Hvad var det i menneskets natur, der gik imod fornuft og rationalitet? En mystisk del af menneskets natur kunne ikke kortlægges, registreres og undersøges, men eksisterede som impulser og som noget instinktivt!"

Sommetider er spørgsmålet mere interessant end svaret – og går man dybere, så er baggrunden for spørgsmålet, *måske det mest interessante*. Hvorfor spørger vi? Hvor kommer tanken fra?

Tilbage til det, vi ved noget om.

Observationsstationen Griffenholm

Den lille anlagte by (observations- og forskningsstation om man vil) i udkanten af Hamborgskoven, er opført i 1888 af Professor Julius Abraham Griffenholm. Området består af fire huse (bolig, bibliotek, laboratorie og observatorie) og en jurte (mongolsk rundtelt, indrettet lidt á la en marokkansk salon). Derudover findes der en kirkegård og en trojaborg samt et veletableret stisystem.

Victoriatiden

Tiden omkring 1900-tallet er victoriansk tid, hvor boligen er velindrettet med tunge gardiner, solide overpolstrede møbler, farverigt tapet, planter på opsatser, tæpper, bøger, billeder og pyntegenstande. Et overflødighedshorn af ting som "fortætter" rummet og indbyder til a nice cup of tea og en fortrolig snak.

Griffenholm er indrettet med respekt for denne periode, hvilket betyder, at fx alle bøgerne i biblioteket er fra før 1911. Møbler og genstande er håndplukket på loppemarkeder og auktioner. Kun få ting er ikke fra perioden, det være sig eksempelvis pejse og radiatorskjulere, men de er dog stilmæssigt korrekte. Andre mindre genstande,

Sådan kunne steampunkdetektiven/-assistenterne i Griffenholm se ud.

Foto øverst Tyrus Flynn, kilde: Wikipedia Commons

Foto nederst Die Bildermacherei Cuxhaven, Kerstin Tietge, kilde: Wikipedia Commons

som bruges i selve skoleforløbene, er også nye, men generelt vil man opleve en autentisk victoriansk indretning, når man træder ind i et af Griffenholms huse, hvilket giver en helt særlig stemning.

Steampunk

Den victorianske indretning flankeres af steampunk. Steampunk kan bedst beskrives som en fiktiv undergenre (opstået, som vi kender den i dag, i 1980'erne), der dyrker tanken om, at udviklingen fra omkring 1900-tallet var gået mere i retning af damp og mekanik – end hvad den egentlig gjorde, nemlig med mikroelektronik og forbrændingsmotorer. Man opererer med dampmaskiner, luftballoner, mekaniske regnemaskiner og anden teknik fra 1800-tallet. Der er noget science fiction over det, og der er frit slag i forhold til at udvikle genstande til at have på (fx en mekanisk arm) til genstande, man kan køre i (fx en dampdreven cykel). Forfattere som Jules Verne og Herbert George Wells er i fokus og man inspireres af fremskridtstro og fantasi. Man forestiller sig ting, der ikke findes. Og så (op)finder man dem, i hvert fald i tanken.

Rent praktisk kommer steampunk mest til udtryk i assistenternes tøj, men den indgår også sporadisk i indretningen rundt omkring i Griffenholm.

Professor Griffenholm

J. A. Griffenholm er uddannet biolog og zoolog fra Københavns Universitet og har endvidere studeret historie ved Basels Universitet. Professorens studiefelt kombinerer troen på naturvidenskaben og troen på det ukendte, hvilket han søger at blive klogere på igennem sit virke i Griffenholm, hvor særlig stor aktivitet af fabeldyr er observeret. Udlandsrejser indgår ofte i Professorens arbejde, hvilket betyder, at Griffenholm meget af tiden kun bebos af Professorens assistenter. I det hele taget er J. A. Griffenholm ikke en særlig offentlig person, få har set ham. Men det gør ham jo ikke mindre interessant, vel?

Sikke en gang vrøvl! – kunne man mene. Og vi befinder os ligesom i 2021, så hvem tror på, at Professor Griffenholm og alle hans fantasi-fabeldyr overhovedet eksisterer?

Den, der tør...

Meget virkelighed er skabt af fantasi. I fantasien er tiden underordnet, hvilket netop indfanger tanken bag Griffenholm. Idéen er, at du træder ind i en anden verden, hvor tanken er fri, og hvor undren og fantasi lever. Et sted, hvor man kan tage på refleksionsrejse og måske blive klogere – også på sig selv.

Oprindeligt skoleforløb

Hvor skal man starte, når et nyt fabeldyrsunivers med trætopshuse og en entusiastisk professor er ved at blive skabt, og man skal udvikle et skoleforløb, som passer ind i dette?

Ønsket om en kobling til middelalderen blev tilgodeset med fabeldyrene, hvilke man troede fuldt og fast på i middelalderen – på lige fod med almindelige dyr. I dag ved vi, at der ikke findes fabeldyr. Den kritiske ville derfor stille sig undrende overfor, hvorfor børn skal lære om noget, der ikke eksisterer? Det er netop sagens kerne. For, hvornår eksisterer ting?

Det kan der "koges meget suppe på", hvilket der også er blevet igennem tiderne – og fortsat bliver. Spørgsmålet er slet ikke så uinteressant, som det måske ved første øjekast kunne synes. Især ikke i en verden, hvor myter stadig lever i bedste velgående, og hvor meget liv leves igennem en skærm. At navigere i et liv – i eget liv – er nok slet ikke så ligetil, som man tror. Trods alverdens opskrifter på det gode liv, må livsdueligheden være den enkeltes fornemme livsopgave. Der er ikke tale om at fremme narcissistisk navlepilleri, men snarere om at uddanne mennesker til at se sig selv, som en del af noget større. Skærpe forståelsen af og refleksionen over fortid, nutid og fremtid og sætte det i perspektiv i forhold til eget liv.

Eleverne er ankommet

"Velkommen til Griffenholm! Vær venlig at følge med. Træd indenfor og forhold jer roligt."

Alene i jurten, lydene, de mærkelige mekaniske lyde, buldren og fabeldyrsskrig. I mørket sidder en assistent og betragter børnene.

Pludselig høres varulvehyl og kamp! Kort efter træder detektiven ind i jurten og afklæder sig en del af sit steampunk-udstyr, så børnene

kan se et virkeligt menneske komme til syne under alt læderet og messing.

"Professoren er forsvundet! I skal hjælpe med at finde ud af, hvad der er sket med ham."

Herfra udstyres børnene med steampunkgrej og sendes på gådejagt i Griffenholms huse.

Hvad, der er sket med professoren, vil tiden vise

I mellemtiden...

Verden forandrede sig, vi fik "besøg af" Covid-19, hvilket satte nye krav til skoleforløbet, som ikke længere kunne foregå som ovenstående, da eleverne ikke måtte komme ind i husene eller være på gangbroerne. Benyt kun stierne! – blev der sagt.

Det blev der tænkt en del over, gruble, gruble, gruble..., som Æslet i Peter Plys er så god til. Den undrer sig gerne længe over det ene - og så det andet.

Hvis man grubler længe nok, kan man måske til sidst ikke huske, hvad man startede med at gruble over? Man har måske glemt, hvad man så godt vidste lige før.

Aktuelt skoleforløb – med hensynstagen til Covid-19

Undren er et godt sted at starte, hvis man søger efter ny viden. Når man undrer sig, er man åben over for, at tingene kan være anderledes, end man hidtil har opfattet dem. Man stiller spørgsmål til gammel viden og bevæger sig dermed mod ny viden.

Det kan føles trygt at beslutte sig for, at man ved, hvad man ved – ingen overraskelser (og hvis der er, kan man vælge at være blind over for dem), og der er derfor ingen grund til at bruge krudt på at argumentere for sin viden. Og skal man endelig argumentere for noget som helst, kan man benytte samme retoriske argumenter som altid og udspille sin modstander med svært forståelige ord, for det kan jo ikke være anderledes!

Eller kan det? Tja, det ville filosofen mene, og hvis han stødte på én af disse veltalende sofister, ville han forsøge at få sin samtalepartner til at føde nye tanker. Sempelthen viske tavlen ren, og sige som Sokrates:

"Det eneste jeg ved, er, at jeg ingenting ved."

Det nye skoleforløb i Griffenholm balancerer mellem fantasi og virkelighed. Eleverne skal på opdagelsesrejse og forholde sig til en verden, hvor der ikke nødvendigvis findes svar. Deres undren og nysgerrighed skal vækkes og forudindtaget meninger skal udfordres. Måske oplever eleverne, at spørgsmålet er mere interessant end selve svaret – måske endda, at baggrunden for overhovedet at stille spørgsmålet, er den mest interessante. Egenskaber som; langsomhed, grundighed og fordybelse er vigtige – i jagten på det ukendte, som vi kunne kalde ny viden.

Fabeldyrene lever fortsat i Griffenholm, såvel som professorens assistenter, som tager imod eleverne og sætter opdagelsesrejsen i gang. Eleverne kan henvende sig til dem, hvis de fx er "faret vild" – eller skal have hjælp til at finde deres fantasi.

Hvem er Griffenholms assistenter?

Ved de første skoleforløb i 2019, var Carsten Oksen og Maria Rosa De Matteo detektiv og assistent. Carsten blev ret hurtigt udfaset og Rosa blev forfremmet til detektiv, og fik hjælp af Kira, som er uddannet dramaturg og havde søgt virksomhedspraktik igennem Jobcentret i Århus. De to kørte de fleste skoleforløb i sæson 2019.

Igennem Provis tilbud om virksomhedspraktik, har to andre personer, Shannon og Kenneth også haft deres gang i Griffenholm.

Under skoleforløbene 2020, stod et nyt assistenthold klar, bestående af Thit Birk Petersen, Mie Ejlersen og Olja Pupovac (AFS-voluntør).

Griffenholms maskot/pedel/Meyer, Morten A., som har været i aktivering af flere omgange på Middelaldercentret, må siges at have et særligt forhold til Griffenholm. Han har nærmest "taget Griffenholm på" og befinder sig ualmindeligt godt i dette univers. Under sirlig maling af Griffenholms fuglehuse, til spartling af vægge i Griffenholm opstod en interesse og loyalitet, som har holdt ved og med tiden forvandlede Morten sig til Griffenholms pedel, Mortimor. Morten nusser gerne rundt i sit steampunkoutfit, både ved skoleforløb, men også når Grif-

John klar til rundvisning i Griffenholm.

Billeder fra åbningen i 2019.

Et godt udsnit af statisterne ved efterårsferiens gyserrundvisning.

En skudt Anna!

fenholm har haft åbent for Middelaldercentrets øvrige publikum. Det er Mortens fortjeneste, når stjerne eller gangbroerne i Griffenholm står knivskarpe (deraf navnet, Meyer).

Rundvisninger og Escape Rooms

Udover skoleforløbene, foregår der også rundvisninger og Escape Rooms i Griffenholm. John Brathz har ivrigt lavet rundvisninger og fortalt historier fra de fjerne egne, mens Rosa og Carsten har stået for afholdelsen af Escape Rooms.

Da porten åbnede sig

Ved åbningen af Griffenholm, 1. juli 2019, var der indbudt til indvielse og taler. Følgende personer var hoppet i steampunktoutfit til lejligheden: Leif Plith Lauritsen, Anne Gyrite Schütt, Carsten Oksen, Thit Birk Petersen, Thomas Pape, Kåre Johannesson, John Brathz, Pia Bach, Maria Rosa de Matteo, Morten Aastradsen, Catharina Oksen, Annabelle Perez, Marianne Agerskov, Kim Jessen og Mie Ejlersen. Det var en fantastisk dag med god stemning og dejlig opbakning.

Særlige arrangementer

I efterårsferien 2019, var der gyserrundvisning i Griffenholm. John Brathz var iklædt en af sine utallige militæruniformer (så er han

glad!) og gav en særlig rundvisning, hvor publikum undervejs blev udsat for lidt af hvert. Pludselig fra krattet dukkede en hylende varulv op (Jeppe Hat Schmidt), som Professor Griffenholm (Morten Hald) og hans assistenter (Carsten Oksen og Maria Rosa De Matteo) spottede og satte jagten ind på. Skud blev affyret, men ak, varulven løb kækt videre, dog traf skuddet, men den forkerte. En fra publikum (Anna Plov Vejl Madsen) tog sig til maven, mens blod kom til syne – og om faldt hun – meget "livagtigt". Rundvisningen fortsatte og uden nogen nærmest lagde mærke til det, befandt en vampyr (Mats Janowski) tavst sig imellem publikum. Han forsvandt dog igen og publikum kunne ånde lettet op, dog kun indtil rundvisningen nåede kirkegården. Her herskede Døden (Kim Jessen), som på uhyggelig vis drev en sulten zombie op fra sin grav (Lucas Jessen). John prøvede ihærdigt at holde zombien fra livet, mens han forsikrede publikum om, at han havde styr på situationen. Det havde han desværre ikke. John blev bidt og blev selv til en zombie, som jagtede publikum ud af Griffenholm.

John har ved andre lejligheder haft mere "held" med sine rundvisninger i Griffenholm.

Personligheder

Der sker noget med én i Griffenholms univers. Især når man iklæder sig et victoriansk steampunk-outfit og på den ene eller anden måde skal formidle til et publikum. Et lettere karakterskifte er uundgåeligt, og det har en interessant virkning på folk. Ved skoleforløbene har oplevelsen været, at eleverne i starten er lidt forbeholden over for Griffenholms detektiver/assistenter, men efterhånden som forløbet skrider frem, bliver eleverne mere fortrolige med oplevelsen, og det hele synes knapt så mærkeligt.

De folk, der har haft deres gang i Griffenholm, har med tiden udviklet en karakter. Nogle af os (Rosa, Carsten og Mie) har særligt arbejdet med vores rolle i Griffenholm, under et kursus med Jerker Falström (skuespiller). At få historien ind under huden, at tro på den, man er, er vigtigt, hvis oplevelsen skal være troværdig. Som når spåkonen, Madam Theodora, (Thit) kigger i sin krystalkugle og med fransk accent forudser fremtiden, når fabeldyrjægeren, Draka, (Mie) taler og bevæger sig manisk langsomt med hovedet på skrå, eller når detektiven, Rosalina, (Rosa) bekæmper varulve og bagefter med visdom sætter folk ind i situationens alvor.

Mulighederne bor i fantasien – og den lever i bedste velgående i Griffenholm. Og husk på; meget virkelighed er skabt af fantasi.

Mon Griffenholm er vært for nye tiltag?

Et univers som Griffenholm sætter naturligt fantasien i gang og idéer til, hvad stedet ellers kan bruges til, står i kø. Udover skoleforløb, rundvisninger og escape rooms, bevæger tankerne sig i retning af teater, koncerter, oplæsninger og årstidsbestemte events.

I skrivende stund er idéerne stadig kun i tankerne, men det bliver spændende at følge udviklingen af Griffenholm.

Bidt af en gal zombie.

Carsten og Rosa med skindet af varulve-Jeppe.

My best medieval life

- it's to dye for ...

Olja
Udvekslingsstudent, Middelaldercentret

Artiklen er skrevet af Olja, der har været vores udvekslingsstudent via foreningen AFS interkultur. Vi har hvert år to unge mennesker via projektet. De bor hos lokale værtsfamilier og arbejder på Middelaldercentret.

Eleven months into this bizarre year and the whole world could probably agree that we could modify Charles Dickens' "It was the best of times, it was the worst of times" to "It was the worst of times, it was the worst of times."

Yet somehow, I managed to stumble upon a place that made a world of difference for me, and suddenly those worst times reverted back to best times. I guess that going back in time made me appreciate the present and look forward to a hopeful future.

I always wondered what life of the past was actually like and I'd spend hours upon hours reading history books but I've never thought that I'll have a chance to live it.

Coming to Middelaldercentret made that possible and my experience didn't disappoint despite this plague looming above us all. It's ironically fitting, in a way I got to experience the medieval times while a disease is in full swing. Talk about historically accurate!

Who would've thought that wool dyeing is so fun and interesting! Most of all, it's incredibly gratifying. Seemingly simple plants can create the most amazing colours and that's the process I'm most fascinated by. Of course, things can go both ways and sometimes colours can look less than spectacular.

That's why having an amazing teacher is really important and I was lucky enough to have the best

possible teacher I could hope for. I've always hated studying but I loved learning, and being in this place reminded me just how much I love learning. Coming here was a divinely appointed event made in dyes' heaven.

From chamomile to tansy, carmine to madder and indigo at the end, dyeing wool was surprisingly fun to do. Not to mention gratifying once you see the final product. It's incredible how much seemingly simple plants can do, if only given a chance. Not only can you create a whole rainbow of colours, you can also create a rainbow of every colour!

This is just a tip of the iceberg of my fascination with the old school dyeing methods.

Most importantly, this experience has inspired me to create, not only to be creative. Being creative is wonderful but passive, and creating is being active and living what you love.

Equally good part was talking to the visitors, telling stories and watching their eyes widen with surprise and smiles on their faces as they absorbed the information. Indigo was always a star of the show because of its...chemistry, to put it that way!

Never in my life did I think that sitting next to a fireplace in a wool dress during summer would be so good, but it was.

Along the way I also learned how to sew, spin the wool (now I'm a real spinster), how to sharpen my own knife, make ropes, etc.

In the grand scheme of things, all of this probably seems minuscule. But for me, it makes a world of difference in what I knew vs. what I know now.

I can't leave out my afterlife in Griftenholm. Yes, afterlife... I suppose

that's something you're entitled to as a ghost. Some loved me, others quite literally told me to stay away from them. Either way, it was never dull! Besides, I had a fabulous top hat and cloak, and you can't beat that so easy.

As I'm writing this, I'm sitting in the sewing workshop where I spent a few months now. And since last week, the centre quite literally became my home. This is something I want to dedicate some special attention to because that makes this place even more amazing than I thought it was.

Quite unexpectedly, I was faced with a strange prospect that didn't exactly fit my long term plans and for a second everything seemed lost. But I quickly realized that I have a place and people I can count on. At that moment I knew I wasn't alone and that I was cared for. That was the only thing that mattered. So here I am, living at work. And honestly, I'm not mad at it!

To conclude this modern medieval tale, even with everything that has happened, it's still an overwhelmingly positive experience.

In a masterpiece that this year is (yes, you read that right!) everything is upside down, suspended in air heavy with chaos and uncertainty. But even when I was dropped on my head, the fall was not scary or painful because I have a good safety net. A safety net woven of wonderful people I met on my journey to the 15th century.

With those memories etched into

my heart, I'll be better able to pave a path to my future, because now I can add time traveler to my resume!

